

УДК 339.94.

О. В. Чеберяк,
асистент кафедри міжнародної економіки, КНЕУ ім. В. Гетьмана

ПЕРЕДУМОВИ ТА ОБ'ЄКТИВНА НЕОБХІДНІСТЬ МОДЕРНІЗАЦІЇ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

O. Cheberiak,
Assistant at The Department of International Economics, KNEU

BACKGROUND AND OBJECTIVE NECESSITY FOR MODERNIZATION OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE

У статті надано характеристику основним складовим аграрного потенціалу України: земельним, водним, трудовим ресурсам, географічним та кліматичним умовам. Також автором аналізуються стримуючі фактори для ефективного використання існуючих сільськогосподарських конкурентних переваг на практиці.

The article gives a characteristics to the main components of Ukraine's agricultural potential: land, water, labor, geographical and climatic conditions. Also, the author analyzes the constraints to the effective use of existing agricultural benefits in practice.

Ключові слова: аграрний потенціал, модернізація, інновації, матеріально-технічне забезпечення, інформаційне забезпечення.

Key words: agricultural potential, modernization, innovation, logistical support, information support.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Аграрний потенціал визначається наявністю і співвідношенням кількісних та якісних характеристик земельних, кліматичних, географічних, трудових і матеріально-технічних ресурсів. Вони поєднані між собою в процесі виробництва сільськогосподарської продукції та утворюють цілісну інтегровану систему, яка постійно удосконалюється під впливом інноваційних наукових досягнень. Україна, маючи близько 25% світових чорноземів, значний трудовий ресурс, надзвичайно сприятливі кліматичні умови, вигідне географічне положення, аграрно-орієнтовану історію, навіть за світовими критеріями, володіє потужним сільськогосподарським потенціалом. Однак проблема неефективного використання наявних природних переваг на практиці повстає перед аграрним сектором вітчизняної економіки не перший рік та в часи швидкого розповсюдження глобальної проблеми голоду стає все гострішою.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Зовнішні та внутрішні ресурси, фактори, напрями, етапи та шляхи модернізації аграрного сектору економіки країн світу та України у своїх наукових працях досліджували О. Білорус, О. Березін, В. Власов, В. Галушко, В. Геєц, Е. Ковальов, В. Кодратьев, В. Месель-Веселяк, А. Поручник, Ч. Роджер, О. Серова, П. Саблук, Д. Стенли, Б. Черняков та ін.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є виокремлення і систематизація передумов модернізації аграрного сектору вітчизняної економіки та обґрунтування її об'єктивної необхідності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Значення сільськогосподарського виробництва для української економіки важко недооцінити:

дана галузь формує близько 10 % ВВП [1] та 27% відсотків експорту країни [2], що значно перевищує середньоєвропейський рівень (табл. 1).

Значна частка аграрної продукції у ВВП та експорті країни зумовлені, перш за все, надзвичайно сприятливими природно-географічними умовами. Якщо брати фізичний критерій потенціалу аграрного сектору економіки України, то за рівнем забезпеченості сільськогосподарськими угіддями (0,9 га на одного мешканця), Україна серед європейських країн поступається лише Республіці Білорусь з показником у 0,96 га на одну особу, а за забезпеченістю ріллею (0,7 га на одну особу) випереджає всі країни Європи. Якісна структура даного природного ресурсу також є вражаючою, адже 73 % ріллі України становлять найбільш родючі чорноземи та лучно-чорноземні ґрунти [3, с. 22].

Рисунок 1 наочно демонструє, що Україна вирізняється високим показником сільськогосподарських територій та значним рівнем їх розораності не лише серед західноєвропейських та американських країн, а й серед країн-сусідів.

Вкрай важливим фактором розвитку сільського господарства є і забезпеченість країни водними ресурсами, адже в наслідок значного приросту світового аграрного споживання, з 1961 до 2007 року витрати води на виробництво пшениці зросли на 272,5%, кукурудзи — 386%, рису — 305,9%, сої — 820,3%, картоплі — 114,3%, молока — 180,7%, яловичини — 216%, свинини — 400,9%, птиці — 978,2%. [4, с. 18]. Тому в сучасних умовах дефіциту водних ресурсів все гостріше постає питання забезпеченості країни прісною водою. Хоча Україна і не є збалансовано забезпеченою водою, проте західний, центральний та північний регіони мають досить вдалу річкову сітку. Загальний обсяг річкового стоку становить 210 куб. км, у тому числі 130 куб. км формуються за межами України. Усього в Україні близько 73 тис. річок. Майже 11

Таблиця 1. Частка ВВП, створеного в с/г та частка с/г продукції в експорті деяких країн світу, %

Країна	Частка ВВП створеного в сільському господарстві 2009–2012 ^а рр., %	Частка сільськогосподарської продукції в експорті країни, 2012 р., %
Україна	10	27
Китай	10	3,2
Бразилія	5	35,6
Польща	4	13,3
Росія	4	6
Франція	2	13,8
Німеччина	1	6,5
США	1	11,1

* Франція — 2009 р., Німеччина, Польща — 2010 р., Росія, США, Китай, Україна — 2011 р., Бразилія — 2012 р.
Джерело: побудовано автором на основі [1] та [2].

куб. км води акумулюють 3 тис. озер, у тому числі 2,5 куб. км прісної, 80 водосховищ і 20 тис. ставків мають запас води 24 куб. км. Запаси підземних вод в Україні становлять майже 20 куб. км і зосереджені переважно на півночі й заході [5]. Однак не лише сільське господарство є значним споживачем води: в Європі, наприклад, з загального обсягу забору води в середньому 44% припадає на сільське господарство, 40% — на промисловість та виробництво енергії, 15% — на комунальне водопостачання [6]. В Україні ж доля водних ресурсів відведена на аграрний сектор сягає 51%, що в період стагнації промисловості є посылним тягарем для природного середовища, проте з відродженням суб'єктів промисловості у майбутньому, вітчизняна економіка може зіткнутися з проблемою водного дефіциту.

Якщо говорити про вартісний показник природних ресурсів країни, то він теж є суттєвим. За оцінками фахівців Ради по вивченню продуктив-

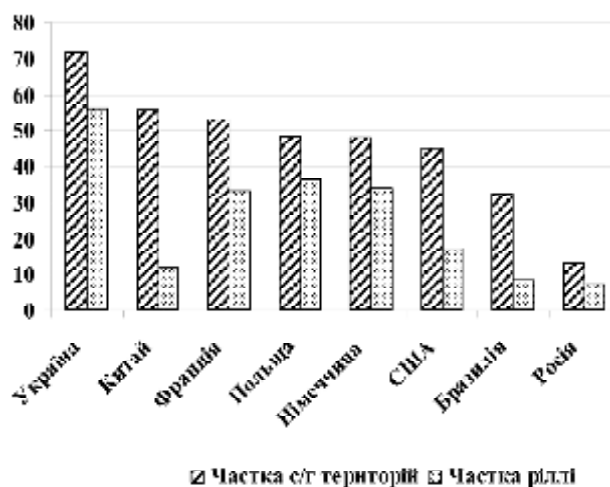

Рис. 1. Частка сільськогосподарських земель та частка ріллі у загальній території країни, 2011 р., %

Джерело: побудовано автором на основі [1].

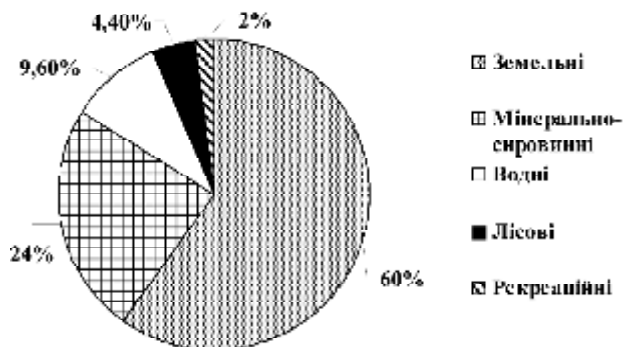

Рис. 2. Структура вартісної оцінки природно-ресурсного потенціалу України, %

Джерело: [5].

них сил (РВПС) України НАН України, орієнтована вартість всіх природних ресурсів країни становить 5 трлн дол. США, а основна частина цієї суми (близько 3 трлн) припадає саме на земельні ресурси, а 0,48 трлн — на водні [5], від якості та інтенсивності використання яких залежить продуктивність рослинництва та тваринництва (рис. 2).

З-поміж багатьох факторів впливу на розвиток сільського господарства, вирізняється вигідне географічне положення країни. Україна знаходиться в Центральній-Східній Європі на перехресті важливих транспортних шляхів між державами і континентами, межуючи з багатьма країнами та маючи вихід до Чорного і Азовського морів. Це дає змогу підтримувати морські транспортні зв'язки з Росією, Грузією, Туреччиною, Болгарією, Румунією, а через протоки Босфор і Дарданелли виходити у Світовий океан. Окрім зрошувальної функції могутні ріки України служать вигідними магістралями для недорогого перевезення врожаю до морських портів. Річковим транспортом по Дунаю Україна зв'язана з державами Центральної Європи, Дніпро дає вихід до Білорусі. Вигідне економіко-географічне положення України щодо сусідніх держав може бути широко використане для оперативного та зручного перевезення сільськогосподарської продукції, яка може швидко псуватися.

Для систем життєзабезпечення рослин, тварин і людей, а також виробництва основного обсягу продуктів харчування на землі, під відкритим небом, із непереборним впливом зміни погодних умов, нині немає відомих альтернатив. Незважаючи на певні досягнення у сфері дублювання природних ресурсів і процесів вирощування окремих видів продовольства (тепличне землеробство на "гідропоніці" тощо), створити досконалі штучні, повністю автономні системи життєзабезпечення не вдається [7]. Тому кліматичні умови є невід'ємною складовою розвитку сільського господарства. За цим параметром Україна теж володіє вигірними позиціями, маючи помірно-континентальний клімат на більшості території та субтропічний — в Криму. Кліматичні умови України характеризуються значними варіаціями завдяки великому розмаху з півночі на південь і із заходу на схід, що є сприятливим для розвитку сільського господарства, адже всюди є можливість вирощувати культури помірного поясу; на півночі, де менше тепла, — вологолюбні і невибагливі рослини; на півдні, Закарпатті та Криму — теплолюбні та посухостійкі наприклад соняшники, кукурудза, виноград; у середній, лісостеповій частині — зернові, цукрові буряки тощо.

Вітчизняна економіка має ще одну важливу конкурентну перевагу у галузі сільського господарства — це значний трудовий потенціал, якому належить вирішальна роль у ресурсному забезпеченні будь-якого виробництва.

Не зважаючи на міграційні процеси (особливо серед молоді), урбанізацію та демографічну кризу, частка сільського населення та частка зайнятих в аграрному секторі економіки в Україні залишається досить великою у порівнянні з іншими країнами світу. Цікавим є показник зайнятих в сільському господарстві, який для нашої країни у 2011 р. становив 16,8%, що в 5,6 разів перевищує аналогічний показник Франції, та у 8,6 разів — Німеччини та США (табл. 2).

Зазначені високі показники, в першу чергу, обумовлені використанням застарілої техніки та декваліфікації населення, призводячи до зниження рівня продуктивності сектору, що складає 11,7

Таблиця 2. Деякі показники аграрного сектору країн світу, 2012 р*

Країна	Сільське населення, млн осіб	Частка сільського населення (по відношенню до всього населення), %	Частка зайнятих в сільському господарстві (по відношенню до всіх зайнятих), 2000–2011* рр., %
Китай	651,364	48	37
Польща	15,091	39	13
Україна	14,096	31	16,8
Німеччина	21,230	26	2
Росія	37,323	26	10
США	54,542	17	2
Бразилія	30,053	15	17
Франція	9,028	14	2

* Франція, Бразилія — 2009 р., Польща, Китай, США — 2010 р., Франція, Німеччина, Україна — 2011 р.
Джерело: Побудовано автором на основі [1].

тис. дол. на особу (для порівняння у Бельгії цей показник становить 156,4 тис. дол. на особу, Франції — 118,9, Німеччині — 79,3, Болгарії — 31,5). У сільському господарстві спостерігається найнижча освіченість працівників порівняно з іншими видами діяльності: лише 10,7% мають повну вищу освіту. Причому, у галузі сільського господарства працюють 66% усіх зайнятих у неформальному секторі, з яких 96% не мають вищої освіти [8]. Керівники сільськогосподарських підприємств не досконало володіють законодавчою базою, деталями документообігу та культурою ведення бізнесу, працівники ж не мають досвіду використання сучасного сільськогосподарського устаткування та нових методів у рослинництві та тваринництві. Дана проблема загострюється низькою привабливістю аграрної освіти та немотивованістю зайнятих в сільському господарстві (середній рівень заробітної плати в сільському господарстві в розрахунку на одного штатного робітника у 2010 р. — 2239 грн. [9]).

За статистикою в Україні рівень ризику загибелі та травмування працівників на виробництві в розрахунку на 100 тис. працюючих порівняно, наприклад, з Великобританією вищий у 8,5, Японією — у 3, Німеччиною — у 2 рази. У 2005 році в АПК було травмовано 2,9 тис., а 236 загинуло — це найвищий рівень по усіх галузях економіки. Майже 73% нещасних випадків та аварій сталися з організаційних причин, 14% — з технічних, 13% — з психофізичних [10, с. 124]. Ці вражаючі статистичні дані також не додають привабливості галузі.

Перелічені переваги вітчизняного сільського господарства мають природне та історичне походження, а для ефективного їх використання в умовах потужної глобальної конкуренції інноваційний потенціал є невід'ємною складовою. Наявність природних ресурсів, зокрема землі для виробництва продовольства, визначала суспільний розвиток на ранніх стадіях — етапі аграріанізму (500—1500 рр.) і розвиненого аграріанізму (1500—1700 рр.), за Е. Медісоном, а у подальшому значення природних ресурсів для суспільного розвитку знижувалося. Більше того, часто спостерігається згубний вплив багатства природних ресурсів на економічне зростання, зокрема відомий феномен "датської хвороби", внаслідок того, що витісняються інші типи капіталу; формується у громадян і урядів хибне відчуття безпеки та поведінка лише щодо пошуку ренти [11, с. 28].

Схожу ситуацію спостерігаємо і в аграрному секторі економіки України: за експертною оцінкою Світового банку, сільськогосподарський потенціал вітчизни використовується лише на 25—30% [12], що призвело до того, що за роки незалежності виробництво валової продукції сільського господарства знизилось на 31,1%, у тому числі — рослинництва — на 11,8%, тваринництва — на 47,2%. З 2000 р. відбувається поступове зростання виробництва валової продукції галузі, приріст якої у 2010 р. становив 41,6% у порівнянні з 1999 р., у т.

ч. рослинництва — 65,8%, тваринництва — 17,7%, проте рівня 1990 року так досі і не досягнуто [3, с. 22].

Невтішний стан цієї перспективної сфери діяльності країни спричинений відсутністю комплексу інноваційних заходів, необхідність в яких викликана низкою як внутрішніх, так і інтеграційних причин. Процес розвитку будь-якої системи, у тому числі й продовольчого виробництва, пов'язаний зі змінами її параметрів, які зумовлюють перехід системи до іншого стану, а вітчизняна економіка й досі використовує застарілі управлінські методи, технології, матеріально-технічну базу, що створюють бар'єр для формування модернізованої, інноваційної та прибуткової галузі. Держави з високим рівнем економічного розвитку впродовж багатьох років інвестують у розробку та імплементацію агроінновацій, які спрямовані на підвищення продуктивності в сільському господарстві. За ринкових умов аграрний сектор економіки має виробляти конкурентоспроможну продукцію, яка б відповідала вимогам споживачів та могла б витримати кон'юнктуру глобального ринку, що є неможливим без впровадження наукових розробок та інноваційного підходу.

Що ж стосується інноваційного потенціалу України, то він формувался в період розгортання у світі науково-технічної революції та характеризувався відносно високими якісними показниками. Доречно зазначити, що у складі єдиного народногосподарського комплексу колишнього СРСР науково-технічний потенціал України був досить вагомим. Так, за даним ЮНЕСКО, її частка у світовому науково-технічному потенціалі становила майже 7%. Маючи всього 2,7% території СРСР і 18% від усього населення, Україна водночас значною мірою була задіяна у міжнародній науково-виробничій кооперації, не кажучи вже про її високу питому частку в міжреспубліканському поділі праці, на яку припадало майже 40% виробництва науково-технічної продукції та нових технологій за охоплення близько 20% сукупного ВВП народногосподарського комплексу СРСР. [13, с. 432]. Однак слід констатувати, що за роки незалежності Україна не лише не змогла примножити інноваційні здобутки, але й зберегти ті, що були. У 1990-х роках удвічі скоротилися кількість проектних і дослідних організацій, майже на 50% зменшилася чисельність наукових працівників, а питома вага асигнувань на розвиток НДДКР з 3% скоротилася до 0,3% ВВП країни [13, с. 432]. Перелічені заходи негативно відобразилися на матеріально-технічному оснащенні усіх галузей економіки країни, у тому числі і сільськогосподарської. Перш за все, це було викликано відсутністю розвитку фермерського та кооперативного господарства з ефективним менеджментом на місці ліквідованих механізованих колгоспів.

За методологією Світового економічного форуму, всі країни поділяються на три групи за стадією розвитку. На першій стадії розвитку (factor-driven stage) країни конкурують на базі низьких

Таблиця 3. Вага субіндексів для кожної стадії розвитку країни (%)

Вага	Стадія факторів виробництва	Стадія ефективності	Інноваційна стадія
Базові вимоги	60	40	20
Фактори ефективності	35	50	50
Інноваційні фактори	5	10	30

Джерело: [14].

цін, оскільки використовують природні ресурси та дешеву робочу силу. На другій стадії розвитку (efficiency- driven stage) важливим є ефективність виробництва, надходження інвестицій, покращення інфраструктури та взаємодія бізнесу та держави. Країни, що знаходяться на третій стадії розвитку (innovation- driven stage) будують свою економіку не лише на основі ефективності, але й на основі інновацій, які сприяють виробництву диверсифікованої та високотехнологічної продукції. Тому для вимірювання глобального індексу конкурентоспроможності для субіндексів застосовується різна вага на різних етапах розвитку країн [14] (табл. 3).

За експертною оцінкою Світового економічного форуму, доля базових вимог, до яких відносяться інституції, інфраструктура, макроекономічне середовище, початкова освіта, зменшується з кожним етапом розвитку. А доля інноваційних факторів таких, як R&D та високої культури ведення бізнесу зростає до третьої стадії розвитку з 5 до 30%. Фактори ефективності є незмінними на другій та третій стадії економічного розвитку країн та представляють собою вищу освіту та професійну підготовку, ефективність та ємність ринків товарів, послуг та робочої сили, рівень розвитку фінансового ринку та технологічну забезпеченість.

Цікавим є те, що країни, що знаходяться на різних стадіях модернізації комбінують у своєму розвитку всі три уклади: аграрний, індустріальний та постіндустріальний. Так, в сільське господарство вносять вклад не лише аграрні країни, а й країни, що знаходяться на індустріальній та постіндустріальній стадії розвитку. Найвизначнішим є те, що внесок країн, що знаходяться на інноваційній стадії розвитку в світове сільське господарство вищий, ніж у країн, переважно з аграрною та сировинною економікою [15]. Це свідчить про колосальну важливість інноваційної складової виробництва та необхідність модернізації економік країн світу.

Україна, за даними ВЕФ, знаходиться лише на другій стадії розвитку, стадії ефективності. Перехід до інноваційної стадії розвитку в поєднанні з наявними природними ресурсами може зробити країну лідером глобального продовольчого ринку. Саме тому модернізація АПК України має стати національним пріоритетом.

Що ж стосується сучасного рівня забезпеченості сільського господарства України основними засобами в цілому, то його можна охарактеризувати як незадовільний, про що свідчить зменшен-

ня їх вартості у 2009 р. відносно 1996 р. на 88,9 %; в економіці України в цілому зменшення вартості основних засобів за цей період становило 30,9 %. Фактична наявність основних засобів з розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь значно нижча за їх нормативну потребу, зокрема у рослинництві вона становить лише 14,3 %, тваринництві — 14,7 % [3, ст. 16].

Матеріально-технічна незабезпеченість аграрного сектору проявляється не лише у відсутності збільшення кількості сільськогосподарських машин, а й у зношенні наявних запасів. Через технічні несправності та фізичне спрацювання в Україні щорічно не використовується 25—35 % тракторів, комбайнів та інших машин, що призводить до порушень технологій виробництва продукції та втрат майже третини врожаю. Так, парк наявних комбайнів зношений на 82 %. У результаті щорічні втрати зерна від несвоєчасного збирання зернових і зернобобових сягають від 2,5 до 3,4 млн тонн [16, с. 126].

Економія на сільськогосподарській техніці призводить до проблеми не лише кількісної втрати урожаю, а й зниження його якості. За рахунок використання технологій першого покоління, виробники продають за кордон фуражне зерно за нижчими цінами і недоотримують третину доходу, який могли б мати експортуючи продовольче зерно. Сільськогосподарські машини за якісними характеристиками відстають від світових на 2—3 покоління, їх продуктивність нижча в середньому на 40—60%, а окремих машин — у рази при більших затратах праці на обслуговування й експлуатацію та вищій матеріаломісткості [16, с. 4]. Застаріле технічне забезпечення також спричиняє високу енерго- та ресурсозатратність галузі, що збільшує собівартість продукції, а отже підвищує відпускні ціни та зменшує прибуток виробників. На обробіток 1 га землі в Україні витрачається близько 120 л дизпалива, що на 33% більше, ніж у середньому по Європі. У 2006 р. енергоємність продукції й послуг в Україні більш як у 5 разів перевищувала середньосвітовий рівень [17]. У той же час, західні виробники перейшли на використання техніки четвертого покоління — мультиопераційної енергетичної ресурсозберігаючої і навіть керованою супутниковими системами, такої, що відповідає сучасним високим технологічним і екологічним вимогам. Слід зазначити, що сільськогосподарська техніка зарубіжного виробництва має вищі технологічні показники, триваліші терміни експлуатації. Наприклад, застосування технології на базі зарубіжних машин і технологічних операцій при виро-

Таблиця 4. Урожайність основних сільськогосподарських культур деяких країн світу у 2012 р., кг/га

	США	Німеччина	Франція	Бразилія	Китай	Польща	Україна
Пшениця	31148	73283	75992	23158	49952	41196	27999
Ячмінь	36533	61925	67381	25275	28571	36018	21064
Кукурудза	77442	97863	90854	50117	59555	62615	47946
Соя	26647	20000	27808	26346	18963	17076	17065
Соняшник	16960	23788	23133	15813	24937	17613	16505
Цукрові буряки	655933	693633	864785	-----	487050	582476	410757
Картопля	418114	447570	411129	268103	158183	243751	161460

Джерело: побудовано автором на основі [21].

щуванні цукрових буряків забезпечує підвищення врожайності в 2,6 рази, зниження собівартості на 33% і затрат праці на 80% порівняно з технологією на базі вітчизняних машин [18]. В Україні ж, за оцінками вчених, лише 10—15% сільськогосподарських виробників використовують високоефективні ресурсозберігаючі технології [19, с. 55].

На жаль, вітчизняне машинобудування за кількісними та якісними показниками суттєво відстає від зарубіжного, через що відзначено недобір сільськогосподарської продукції, адже в загальному спаді сільськогосподарського виробництва на фактор механізації припадає майже 50% [17]. Через дефіцит фінансування, вітчизняний виробник не в змозі забезпечити повністю аграрний сектор України якісною технікою, що й викликає необхідність в імпорті сільськогосподарських машин.

Важливим показником виробництва сільськогосподарської сировини є урожайність основних сільськогосподарських культур. На перший погляд, вона в Україні щороку збільшується, що можна продемонструвати показником рівня урожайності зернових та зернобобових, яка зросла з 19,4 ц/га у 2000 р. до 29,8 ц/га у 2009 р. Проте, якщо провести порівняльний аналіз вітчизни з основними агровиробниками світу, то результати є невтішними по всім сільськогосподарським культурам (табл. 4). Україна в середньому виробляє 35—36 млн тонн зерна в рік, проте середня врожайність складає 35% врожайності в країнах ЄС, що спричинене саме значним відставанням в техніко-технологічному оснащенні галузі [20, с. 49].

Дані таблиці свідчать про значне відставання рівня урожайності по всім основним сільськогосподарським культурам в Україні. Для прикладу можна порівняти дані показники для України та Франції: урожайність пшениці на українських полях — це 37% врожайності даного злаку в Франції, ячменю — 31%, кукурудзи — 53%, сої — 61%, соняшника — 71%, цукрового буряка — 48% та картоплі — 39%. Колосальне відставання в рівні урожайності земель також викликано відсутністю сучасних підходів щодо обробки ґрунту та самого процесу вирощування сільськогосподарських культур, які застосовуються по всьому світі такі, як No-Till та гідропоніка.

Якщо ж продовжити порівняльний аналіз, але вже у тваринництві, то Україна також поступаєть-

ся іншим державам світу. Так, якщо у 2008 р. в Україні показник кількості поголів'я великої рогатої худоби на 100 га сільськогосподарських угідь становив 13,3 голів, то в країнах ЄС — 49,3, Німеччині — 76,6, Франції — 68 голів, в Республіці Білорусь — 44,9 голови. Корів в Україні на 100 га угідь налічується 7,4 голови, в країнах ЄС — 13,2, Німеччині — 24,9, Франції — 12,9, Республіці Білорусь — 16,4. На 100 га сільськогосподарських угідь в країнах ЄС виробляється яловичини у 3,8 рази більше, ніж в Україні, у Німеччині — 6,2, Франції — 4,5, в Республіці Білорусь — у 2,6 рази [3, с. 10]. Тваринництву характерна відсутність вітчизняної селекційно-племінної бази високопродуктивних порід великої рогатої худоби та свиней, що ще раз підкреслює те, що наукові розробки не знаходять свого застосування на практиці.

Відсутність диверсифікованості виробництва також впливає на відставання галузі. В зрілій ринковій економіці постійний, динамічний процес диверсифікації означає підвищення ефективності функціонування господарства, а його рівень є однією з характеристик розвитку національної економіки. За рейтингом експертної оцінки IMD, Україна у 2013 році посідає 52 місце з 60 країн за рівнем диверсифікації економіки. Першу трійку складають США, Німеччина та Малайзія, а найближчими сусідами України по рейтингу стали Греція (51) та Естонія (53). Російська федерація має ще нижчий показник — 57 місце [22]. Українська економіка зорієнтована на задоволення поточного попиту, більшою мірою сформованим на внутрішньому ринку. Сировинна орієнтація експорту також не є позитивним вкладом в модернізацію виробництва, в тому числі і в аграрному секторі. Ще в 90-х роках Україна була крупним експортером борошна, тобто продукту з високим рівнем обробки, а починаючи з 2000-х національні виробники постачають на світовий ринок переважно зерно, тобто сировину. У загальній структурі експорту у 2010 р. готова харчова продукція становила 25,9%, тоді як сільськогосподарська продукція — 47,8% [3, с. 4].

Ще однією причиною модернізації є далеко не досконала інфраструктура. Вигоди від конкурентного геополітичного становища нівелюються відсутністю головних під'їзних шляхів та зношеністю основних інфраструктурних об'єктів, яка не відповідають міжнародним стандартам. Через транспортні шляхи з поганим асфальтним покрит-

тям виробники можуть втрачати до 20% зернових. Нарощування будівництва виробничої інфраструктури сільгоспвиробництва, що включало елеватори, дороги, перевалочні термінали в портах та ін., протягом 2000—2008 рр. майже зупинилося у 2009 р. через фінансово-економічну кризу. Нині майже не будуються магістральні водогони сільськогосподарського призначення, автомобільні дороги з твердим покриттям для внутрішньогосподарського призначення, комбикормові підприємства та цехи, тепличні комбінати та механізовані склади для зберігання мінеральних добрив, отрутохімікатів та вапняних матеріалів.

Окрім того існує проблема якісного ведення сільського господарства — це низький рівень інформаційного забезпечення. Адже, головною метою розробки інформаційних технологій для аграрного консультування, що базується на значеннях, є створення сучасних інформаційних технологій підтримки процесів консультування та прийняття рішень аграрними дорадчими службами.

У всьому розвиненому світі інформаційні технології стали важливим атрибутом фермерів, що дозволяють слідкувати за ринком, опрацьовувати складні розрахунки, розширювати базу даних, отримувати новітню інформацію по техніко-технологічним та управлінським питанням. Наприклад, в 2009 р. доступ до Інтернету мали 59% американських фермерів, а на 64% ферм комп'ютер став повсякденним інструментом [23, с. 95].

ВИСНОВКИ

Знаходячись у складі СРСП, український аграрний сектор розвивався автономно від світового, проте з набуттям незалежності ситуація доречно змінилася та особливості його розвитку у великій мірі формуються під впливом економічних процесів у світі. На ринкових засадах перебудова економіки України супроводжується дедалі глибшим залученням нашої країни до світового економічного простору, активізацією її зовнішньоекономічної діяльності. Економічні стосунки з іншими країнами стають дедалі ширшими й різноманітними. Першим значним кроком інтеграції до світової спільноти стало приєднання нашої вітчизни до Світової організації торгівлі у 2008 р., що зобов'язує керуватися правилами та вимогами даної організації в міжнародній торгівлі товарами та послугами. Стратегічною ціллю України також є підписання угоди про вільну торгівлю з ЄС, що вимагає дотримання чинних у світі вимог екологічної безпеки, зменшення ресурсоемності сільськогосподарської продукції та підвищення на цій основі її конкурентоспроможності. Потенційна здатність вітчизняних земель до продовольчого забезпечення, за оцінками різних експертів, знаходиться у межах від 150 до 500 млн осіб [3, с. 22], що у часи глобальної продовольчої кризи може зробити Україну основним постачальником сільсько-

господарської продукції на світовий ринок. За умови модернізації аграрного сектору економіки, Україна може зіграти ключову роль у вирішенні проблеми дефіциту продовольства у світі, адже за прогнозами ООН і Організації економічного співробітництва і розвитку, до 2019 р. за темпами приросту аграрного виробництва Україна поступатиметься тільки Бразилії і випередить Китай і Індію. Відповідно до вищезазначеного, аграрне виробництво має бути реалізоване з дотриманням світових норм та стандартів щодо виробництва сільськогосподарської продукції.

Література:

1. Офіційний сайт Світового Банку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS>
2. Офіційний сайт Світової організації торгівлі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=BR%2cCN%2cFR%2cDE%2cPL%2cRU%2cUA%2cUS>
3. Аналітична доповідь "Розвиток агропромислового виробництва як передумова забезпечення продовольчої безпеки України". — 2011 р., НІСД, Київ, Україна.
4. Власов В., Власов Д. Глобальні водні ресурси та їх використання // Вісник НАН України, № 10. — 2011 р. — С. 18—28.
5. Хвесик М.А. Продуктивні сили України: проблеми та перспективи розвитку // Економіка АПК. — № 4. — 2010 р. — С. 26—36.
6. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.eea.europa.eu/themes/water/water-resources/water-use-by-sectors>
7. Алимов. О.М., Даниленко А.І., Трегобчук В.М. та ін. Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення: монографія // Об'єднаний ін-т економіки НАН України. — Київ. — 2005 р.
8. Карпенко В. Зайнятість сільського населення України як умова ефективного відтворення кадрового потенціалу аграрного сектора // Україна: аспекти праці. — № 5. — 2011. — С. 31—39.
9. Офіційний сайт Державної статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
10. Саблук П.Т., Кропивко М.Ф. Управління комплексним розвитком агропромислового виробництва і сільських територій. — Київ, ННЦ ІАЕ. — 2011.
11. Емец А.В., Островецкий В.И. Некоторые подходы к анализу эффективности налогообложения внешнеэкономических операций // Теория и практика управления. — 2005. — № 1. — С. 27—32.
12. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://interagro.in.ua/index.php?option=com_content&id=2736&view=article
13. Лук'яненко Д.Г., Поручник А.М., Колот А.М., Столярчук Я.М. та ін., Ресурси та моделі глобального економічного розвитку. — Київ: КНЕУ. — 2011.
14. Global Competitiveness Report 2011—2012, World Economic Forum, Geneva, Switzerland

15. Кондратьев В.Б. Современные процессы модернизации экономики зарубежных стран. — Москва: ИМЭМО РАН. — 2012.

16. Організаційно-економічна модернізація аграрної сфери: наукова доповідь / за заг. ред. акад. НААН П.Т. Саблука. — К.: ННЦ ІАЕ, 2011.

17. Дідковська Л.І. Інноваційні перетворення у формуванні матеріально-технічної бази аграрного сектору // Економіка АПК. — №9. — 2010. — С. 131—137.

18. Шульган І.М. Ефективність різних технологій та технічних засобів при вирощуванні цукрових буряків // Економіка АПК. — №2. — 2010. — С. 107—111.

19. Сокольська Т.В. Інновації як ключовий чинник прискорення економічного зростання аграрного сектору України // Економіка та управління АПК. — № 4. — 2010. — С. 103—105.

20. Ukrainian Agriculture the Breadbasket of Europe: Agro Sector, Ukraine. Sector Report, Equity Research. — Renaissance Capital, 2008.

21. Офіційний сайт ФАО [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.fao.org/home/ru/>

22. IMD WORLD COMPETITIVENESS YEARBOOK, 2013.

23. Черняков Б.А. Современные факторы модернизации аграрного сектора США // США Канада: экономика, политика, культура. — №11. — 2012. — С. 83—102.

References:

1. Official website of the World Bank (2014), available at: <http://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS> (Accessed 10 Jan 2014).

2. Official website of the World Trade Organization (2014), available at: <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=BR%2cCN%2cFR%2cDE%2cPL%2cRU%2cUA%2cUS> (Accessed 10 Jan 2014).

3. NISD (2011), "Rozvytok ahropromyslovoho vyrobnytstva iak peredumova zabezpechennia prodovol'choi bezpeky Ukrainy", [Development of the agricultural production as a prerequisite for food security of Ukraine], NISD, Kyiv, Ukraine.

4. Vlasov, V. and Vlasov, D. (2011), "Global water resources and their use", Visnyk NAN Ukrainy, vol. 10, pp. 18—28.

5. Khvesyuk, M. A. (2010) "The productive forces of Ukraine: problems and prospects", Ekonomika APK, vol. 4, pp. 26—36.

6. European Environment Agency (2014), available at: <http://www.eea.europa.eu/themes/water/water-resources/water-use-by-sectors> (Accessed 10 Jan 2014).

7. Alymov, O.M. Danylenko, A.I. and Trehobchuk, V.M. (2005), "Ekonomichnyj rozvytok Ukrainy: instytutsional'ne ta resursne zabezpechennia" [The economic development of Ukraine: institutional and resource support]: monohrafiia, Ob'iednanyj in-t ekonomiky NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

8. Karpenko, V. (2011), "Employment of the rural population of Ukraine as a condition for effective reproduction of human resources of the agricultural sector", Ukraina: aspekty pratsi, vol. 5, pp. 31—39

9. The official website Ukraine State Statistics (2014), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 10 Jan 2014).

10. Sabluk, P.T. and Kropyvko, M.F. (2011), "Upravlinnia kompleksnym rozvytkom ahropromyslovoho vyrobnytstva i sil's'kykh terytorij" [Management of complex development of agricultural production and rural areas], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.

11. Emets, A.V. and Ostrovetskyj, V.Y. (2005), "Nekotorye podkhody k analyzu efektyvnosti nalohooblozhenyia vneshneekonomicheskyykh operatsiy" [Some approaches to the analysis of the efficiency of the taxation of foreign operatsiy], Teoriya y praktyka upravlenyiaiu, vol. 1, pp. 31—39.

12. InterAGRO (2014), available at: http://interagro.in.ua/index.php?option=com_content&id=2736&view=article (Accessed 10 Jan 2014).

13. Luk'ianenko, D.H. Poruchnyk, A.M. Kolot, A.M. and Stoliarchuk, Ya.M. (2011), "Resursy ta modeli hlobal'noho ekonomichnoho rozvytku" [Resources and models of global economic development], KNEU, Kyiv, Ukraine.

14. World Economic Forum (2011), Global Competitiveness Report 2011—2012, Geneva, Switzerland.

15. Kondrat'ev, V.B. (2012), "Covremennye protsessy modernyzatsyy ekonomiky zarubezhnykh stran" [Modern processes of modernization of the economy of foreign countries], YMEMO RAN, Moscow, Russia.

16. Sabluk, P.T. (2011), Orhanizatsijno-ekonomichna modernizatsiia ahrarnoi sfery [Organizational and economic modernization of agrarian sphere], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.

17. Didkov's'ka, L.I. (2010) "Innovative transformation in forming of material and technical basis of agricultural sector", Ekonomika APK, vol.9, pp. 131—137.

18. Shul'han, I.M. (2010), " The effectiveness of different technologies and technical means in growing of sugar beets", Ekonomika APK, vol. 2, pp. 107—111.

19. Sokol's'ka, T.V. (2010), "Innovation as a key factor in accelerating the growth of the agricultural sector of Ukraine", Ekonomika ta upravlinnia APK, vol. 4, pp. 103—105.

20. Ukrainian Agriculture the Breadbasket of Europe: Agro Sector, Ukraine (2008), Sector Report, Equity Research, Renaissance Capital, Kyiv, Ukraine.

21. Official website of FAO (2014), available at: <http://www.fao.org/home/ru/> (Accessed 10 Jan 2014).

22. International Institute for Management Development (2013), IMD world competitiveness yearbook (2013), Lausanne, Switzerland.

23. Cherniakov, B.A. (2012), "Modern factors modernization of the US agricultural sector", SShA Kanada: ekonomyka, polityka, kul'tura, vol.11, pp. 83—102.

Стаття надійшла до редакції 23.01.2014 р.